

N:o 6.

Ank. till Riksd. kansli den 26 febr. 1904 kl. 2 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående aflöningen till lärare vid fortsättningsskolor m. m.

I en inom Andra Kammaren väckt motion (n:o 37) har herr *C. R. Johansson* i Jönköping med instämmande af 8 andra ledamöter i kammaren föreslagit, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till nya bestämmelser rörande anslag för lärares aflöning vid fortsättningsskolor enligt följande grunder:

att antalet läroämnen i dylik skola bestämmes till minst 3, hvilka af vederbörande skolråd eller skolstyrelse väljas bland de ämnen, som tillhöra lärokursen för den egentliga folkskolan eller folkskolans högre afdelning; dock att i fortsättningsskola, som är afsedd uteslutande för lärjungar, hvilka redan under minst ett år bevistat sådan skola, antalet läroämnen må kunna vara mindre än 3;

att undervisning i fortsättningsskola skall meddelas af examinerad folkskollärare eller folkskollärarinna eller ock af lärare (lärarinna), som äger behörighet för anställning vid allmänt läroverk eller vid af staten upprättad teknisk läroanstalt;

att fortsättningsskola i regeln skall hafva en årlig lärotid af 180 timmar och må anordnas antingen med daglig undervisning enligt de bestämmelser, som i detta afseende gälla för egentliga folkskolan, eller ock såsom aftonskola;

att aflöningen till lärare eller lärarinna i fortsättningsskola skall utgå med minst 150 kronor för en undervisningstid af 180 timmar, af hvilket

belopp statsverket tillskjuter två tredjedelar eller 100 kronor och vederbörande skoldistrikt en tredjedel eller 50 kronor; och

att, där fortsättningsskola varit i verksamhet under kortare tid än 180 timmar under ett år, statsbidrag likväl må utgå med belopp, som enligt nyss angifna grunder svarar mot undervisningstiden, dock icke för kortare tid än 60 timmar.

Härjämte borde fortfarande gälla de hittills tillämpade bestämmelserna dels därom, att tillträde till fortsättningskolorna må lämnas endast för de lärjungar, hvilka med goda vitsord genomgått föregående afdelningskurser, och dels därom, att på landsbygden i fall af behof högst 4 veckor af folkskolans ordinarie undervisningstid må kunna användas för den fortsatta undervisningen.

Såsom motivering för förslaget har af motionären anförts följande:

Mer än 26 år hafva nu förflutit, sedan kungl. kungörelsen den 11 september 1877 angående anslag för lärares aflöning vid fortsättningskolor utfärdades. Under denna tid har folkskolestadgan icke mindre än två särskilda gånger blifvit omarbetad, och en stark utveckling af folkskoleväsendet har ägt rum i synnerhet i städerna och i andra större samhällen. Ifrågavarande kungl. kungörelse, som innehåller alla väsentliga bestämmelser rörande anordnandet af fortsatt undervisning för barn, hvilka genomgått fullständig kurs i den egentliga folkskolan och icke öfvergå till folkskolans högre afdelning, där sådan finnes, eller till annan läroanstalt, gäller emellertid ännu i sin ursprungliga lydelse utom beträffande ett par oväsentliga punkter, i hvilka ändring skett genom kungl. kungörelsen den 29 april 1886.

Under sådana omständigheter kan man icke vänta, att bestämmelserna i kungl. kungörelsen den 11 september 1877 skola kunna motsvara den närvarande tidens behof och kraf i fråga om fortsatt undervisning. Utom att de yttre förutsättningar, till hvilka man vid den fortsatta undervisningens planläggning och ordnande har att taga hänsyn, genom skolväsendets utveckling i viss mån blifvit andra än förut, har också själfva uppfattningen om huru en dylik undervisning med hänsyn till lärjungarnas ståndpunkt och intressen riktigast bör inrättas i följd af vunnen erfarenhet och en utvidgad kännedom om barnanaturen undergått förändring. Det synes därför vara af nöden, att ifrågavarande bestämmelser nu underkastas en omarbetning.

Efter min mening är det *förnämligast* två afseenden, i hvilka de nu gällande bestämmelserna rörande fortsättningskolor äro mindre lämpliga. — För det första är antalet obligatoriska läroämnen, 5 st., för stort. Om

lärjungarna verkligen skola kunna intresseras för undervisningen, så kräfvess här för såsom ett af de främsta villkoren i synnerhet på det stadium, hvarom nu är fråga, att undervisningen icke är alltför ytlig eller stannar blott vid de första elementerna utan är ordnad på sådant sätt, att lärjungen får tränga något djupare in i ämnet och finner sig kunna göra afsevärda framsteg i detsamma. Både för det praktiska lifvet och för sin andliga utveckling har lärjungen också större gagn af att förvärfva en grundligare insikt eller färdighet i hvart och ett af ett mindre antal ämnen än af att ägna en ytligare uppmärksamhet åt flera. Med hänsyn till dessa omständigheter är ett antal af 5 obligatoriska läroämnen otvifvelaktigt för stort för fortsättningsskolan, hvars årliga lärotid utgör blott 180 timmar och icke torde i afsevärd mån kunna förlängas. Lämpligare synes ifrågavarande antal böra bestämmas till 3 med bibehållande af den redan nu befintliga rättigheten för skoldistrikt, som sådant önskar, att öka det obligatoriska antalet med ett eller flera ämnen. Medgifvas må ju, att i skoldistrikt å landet, där undervisningen i fortsättningsskolan sammantränges inom en tidrymd af blott 6 veckor, ett något större antal läroämnen än 3 under vissa förhållanden utan olägenhet kan upptagas i undervisningsplanen. I afseende på antalet undervisningsämnen synes i öfrigt för lärjungar, som redan under ett år bevistat fortsättningsskola, uttrycklig rättighet böra medgifvas att under ett följande år begagna sig af undervisningen äfven i blott ett eller två ämnen, i hvilka undervisning i fortsättningsskola meddelas.

För det andra synes det mig vara en olägenhet, att nu gällande bestämmelser rörande fortsättningsskolorna icke medgifva någon valfrihet i fråga om läroämnen. För en skola af sådan art som fortsättningsskolorna borde valfrihet beträffande läroämnen inom vissa gränser vara en naturlig och själffallen sak. Lärjungarna i fortsättningsskolan befinna sig i flera afseenden på ett öfvergångsstadium. I yttre afseenden stå de på den tröskel, så att säga, öfver hvilken deras väg för dem från hemmet och skolan ut i förvärfvarsarbetet. Antingen hafva de nyss valt eller stå de i begrepp att välja en lefnadskallelse, för hvilken de behöfva utbildning. Från folkskolan, som de genomgått, medföra icke få bland dem en viss förkärlek för ett eller annat läroämne, hvori de önska ytterligare förkofra sig. Om fortsättningsskolan för dylika lärjungar skall kunna medföra ett gagn, som äfven de själfva inse och uppskatta, så måste den vara ordnad på sådant sätt, att den kan tillgodose olika lärjungars olika behof och intressen. I små skoldistrikt å landet, där i regeln blott en fortsättningsskola kan upprätthållas på hvarje plats, låter det sig visserligen icke göra

att tillgodose hvarje särskild lärjunges behof eller önskan i detta afseende på ämnesval, men i stället bör i sådana fall hänsyn kunna tagas till ortens näringsförhållanden och till befolkningens anlag och intressen i allmänhet. I städer och andra större samhällen, där flera fortsättningsskolor kunna anordnas bredvid hvarandra, bör däremot individens kraf med hänsyn till ämnesvalet i ganska utsträckt grad kunna tillgodoses. Men villkoret härför är, att fortsättningsskolans läroämnen icke äro en gång för alla oeftergifligt fastslagna, utan af vederbörande skolråd eller skolstyrelse inom vissa gränser kunna få väljas med hänsyn till behofvet och förhållandena i fråga om hvarje skola.

Beträffade kretsen af läroämnen, inom hvilken ett sådant val bör få äga rum, synas gränserna för denna icke heller böra dragas för snävt. Visserligen kommer i fortsättningsskolorna det hufvudsakligaste intresset alltid att samla sig kring sådana ämnen, hvilka å ena sidan lämna största möjliga utrymme för lärjungens vid denna ålder vaknande håg för själfständigt arbete och å andra sidan medföra omedelbart och påtagligt gagn för det praktiska lifvet, hvaremot mera rent teoretiska ämnen, i hvilka undervisningen enligt i barndomsskolorna brukliga lärometoder mynnar ut i läxförhör med tillhörande läxläsning, i allmänhet mindre intressera lärjungarna på här ifrågavarande stadium. Men dels kunna härvidlag undantag förekomma, till hvilka åtminstone i större skoldistrikt med flera fortsättningsskolor hänsyn bör kunna tagas, dels förefinnes möjlighet att ordna undervisningen äfven i de mera teoretiska läroämnen på ett sätt, som svarar mot lärjungarnas behof och intressen, och därför synes intet af de läroämnen, som ingå i läroplanen för folkskolan och folkskolans högre afdelning, böra uteslutas från möjligheten att kunna upptagas i fortsättningsskolan. Snarare synes det kunna ifrågasättas, huruvida icke bland de läroämnen, som skulle få förekomma i fortsättningsskolan, borde upptagas äfven ett eller annat ämne utöfver dem, som ingå i nyssnämnda läroplan. Som bekant kan frågan om inrättandet af särskilda yrkesskolor för den ungdom, hvilken efter att hafva genomgått folkskolan vill ägna sig åt näringslifvet, i vår tid sägas stå på dagordningen. Det är emellertid uppenbart, att sådana yrkesskolor, äfven om de snart komme till stånd, åtminstone till en början icke kunna upprättas i något större antal. I det stora flertalet skoldistrikt blir det allt framgent fortsättningsskolorna, som jämte de egentliga folkskolorna komma att gifva den närmaste teoretiska förbildningen åt den stora massan af yrkesmän. Från denna synpunkt kunde ju upptagandet i fortsättningsskolans läroplan äfven af rena fackämnen för yrkesmän synas befogadt och önskvärdt. Då emeller-

tid vid en sådan åtgärd svårigheter skulle uppkomma, bland annat i fråga om anskaffande af kompetenta lärare; då vidare redan inom ramen af den ofvan angifna läroplanen falla åtskilliga ämnen, hvilka jämte sin art af allmänt bildande jämväl i viss mån äga karaktär af fackämnen, såsom t. ex. ritning och bokföring, och då slutligen fortsättningsskolan ingalunda får uppgifva sin bestämelse att tillika och i första rummet befordra allmänbildningen, så torde man åtminstone tills vidare böra stanna vid att för fortsättningsskolorna bestämma samma ämneskrets som för folkskolan, inklusive folkskolans högre afdelning.

Undervisningen i fortsättningsskolorna bör naturligtvis fortfarande som hittills i regeln meddelas af den egentliga folkskolans lärare och lärarinnor. Då det emellertid kan tänkas inträffa, dels att i fortsättningsskolor med flerårig kurs särskildt utbildad facklärare kan komma att erfordras i t. ex. teckning eller dylikt ämne, och dels att i något skoldistrikt vederbörande folkskollärare eller folkskollärlarinna ej är i tillfälle att åtaga sig undervisningen äfven i fortsättningsskolan, synes bestämdt hinder ej böra läggas i vägen för anställande vid fortsättningsskola af annan lärare (eller lärarinna), som då bör hafva kompetens för anställning vid allmänt läroverk eller vid af staten upprättad teknisk skola.

Den nu gällande bestämmelsen, att fortsättningsskola å landet får anordnas som aftonskola endast under den förutsättningen, att vederbörande domkapitel på grund af särskilda förhållanden efter folkskoleinspektörens hörande funnit skäl att medgifva sådant, synes ej böra bibehållas, utan bör hvarje skoldistrikt erhålla rätt att anordna fortsättningsskolorna efter rådande förhållanden, antingen med sammanhängande undervisningstid eller såsom *aftonskolor*.

Under den jämförelsevis långa tid, som förflutit sedan nu gällande bestämmelser rörande fortsättningsskolorna först började tillämpas, hafva naturligtvis förr yrkanden framställts om ändring i dessa bestämmelser. I flertalet fall hafva dessa yrkanden, såvidt mig är bekant, gått ut därpå, att fortsättningsskolorna borde göras obligatoriska. Den synpunkten har alltså därvid skjutits i förgrunden, att fortsatt undervisning bör beredas åt så många som möjligt, ja, åt alla, som genomgått folkskolan och icke öfvergå till högre läroanstalter. Naturligtvis är detta en ytterst viktig synpunkt, och ifrågavarande yrkanden angifva i ett afseende det mål, hvartill man måste syfta i fråga om den fortsatta undervisningen. Men å andra sidan innebär frågan om denna undervisnings organisation i peda-

gogiskt och praktiskt afseende en angelägenhet af icke mindre vikt, och efter min mening bör denna fråga vinna sin lösning, förr än det steg tages, hvarigenom den fortsatta undervisningen göres obligatorisk. Det är också min öfvertygelse, att den hittillsvarande mindre tillfredsställande anordningen af fortsättningsskolorna utgör en af orsakerna till att dessa skolor icke erhållit den allmänna utbredning, som varit önskvärd, och att man genom att gifva dem en för deras uppgift bättre lämpad organisation också skall främja deras tillväxt i antal och således därigenom närma sig samma mål, som skulle vinnas genom att göra fortsättningsskolorna obligatoriska. För samma syfte gifves det därjämte ett annat ännu mera verksamt medel, nämligen att öka statens bidrag till kostnaden för fortsättningsskolorna. För närvarande utgår detta bidrag, som bekant, med högst 75 kronor för hvarje skola till lärarens aflöning, under villkor att i hvarje fall ett lika stort belopp för samma ändamål tillskjutes af vederbörande skoldistrikt. Då staten i alla öfriga fall bidrager till folkskollärares och folkskollärarinnors aflöning med två tredjedelar af den i lag bestämda minimilönens belopp, under det skoldistriktet har att erlægga blott en tredjedel af samma belopp, så ligger häruti äfven ett starkt principiellt skäl för en förändring i detta afseende. Statens bidrag till minimiaflöningen för lärare i fortsättningsskola, hvilken minimiaflöning för närvarande utgör 150 kronor för 180 timmars undervisning, synes alltså böra höjas åtminstone till två tredjedelar af nämnda belopp eller 100 kronor, under det skoldistriktets motsvarande tillskott bör sänkas till 50 kronor.

I afseende på villkoren för utbekommande af statsbidrag till fortsättningsskola bör slutligen medgifvas, att sådant bidrag får utgå till skola, som i öfrigt varit på föreskrifvet sätt anordnad, äfven om undervisningstiden icke uppgått till 180 timmar under ett år — naturligtvis med belopp, som enligt här ofvan angifna grunder svarar mot undervisningstiden. Ett sådant medgifvande är af nöden först och främst för att det skall blifva möjligt att — såsom här ofvan föreslagits — för lärjungar, hvilka redan under ett år bevistat fortsättningsskola, anordna fortsättningskurser i blott ett eller två läroämnen, hvilka kurser naturligtvis i regeln komma att erhålla ett mindre årligt timantal än 180. Men samma medgifvande påkallas äfven af det förhållandet, att läsåret i en mängd skoldistrikt börjar med höstterminen, af hvilket förhållande bland annat följer, att inrättandet af nya fortsättningsskolor, då sådana erfordras, icke lämpligen kan ske å någon annan tid än vid höstterminens början, och att dylika nyinrättade skolor följaktligen icke gärna under det första året af sin tillvaro kunna erhålla en undervisningstid af 180 timmar, där de nämligen, såsom

fallet är i städerna, äro anordnade såsom aftonskolor. Dock bör statsbidrag icke utgå för fortsättningsskola, med mindre den varit i verksamhet under en viss föreskrifven minimitid, t. ex. 60 timmar under ett år.

Utskottet har funnit motionärens syftemål befogadt och vill på de af honom anförda skälen i hufvudsak tillstyrka bifall till hvad i motionen föreslagits. I några särskilda punkter har dock inom utskottet en från motionärens mening afvikande uppfattning gjort sig gällande, och utskottet har därför funnit sig böra föreslå vissa ändringar i de af motionären formulerade grunderna för nya bestämmelser rörande anslag till lärares aflöning vid fortsättningsskolor.

Sålunda har utskottet till en början funnit sig icke böra förorda en fullt så vidsträckt valfrihet beträffande läroämnena i ifrågavarande skolor, som den motionären föreslagit. Visserligen torde en dylik valfrihet inom vissa gränser böra finnas och tillämpas i fortsättningsskolorna såsom betingad af nämnda skolors särskilda art och syftemål. Redan 1877 års statsutskott, som afgaf utlåtande öfver det i sagda års statsverksproposition första gången framlagda förslaget om anslag till lärares aflöning vid fortsättningsskolor, yttrar i detta utlåtande, att »en viss frihet syntes kunna och böra äga rum i valet af de läroämnena, hvilka skulle meddelas lärjungarna i dessa skolor, med afseende på olika omständigheter inom särskilda skoldistrikt samt på lärjungarnas olika ståndpunkt och behof.» Men utskottet håller före, att det berättigade krafvet på en sådan valfrihet kan anses tillräckligt tillgodosedt, äfven om vissa läroämnen föreskrifvas såsom obligatoriska i fortsättningsskolans första årsklass. I denna klass bör, enligt utskottets mening, undervisning i hvarje fall meddelas i kristendomskunskap, till hvilket ämne äfven kyrkohistoria må kunna räknas, samt modersmålet och matematik. Däremot synes valfrihet lämpligen böra äga rum såväl beträffande öfriga läroämnena i första årsklassen som ock utan inskränkning i fråga om läroämnena i de högre årsklasser, hvilka fortsättningsskolan — enligt motionärens förslag och jämväl enligt hvad i gällande normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor förutsettes — möjligen kan komma att erhålla.

Vidare har utskottet visserligen funnit, att behofvet kräfver ett stadgande därom, att äfven annan person än folkskollärare må kunna anställas som lärare vid fortsättningsskola. Saknaden af ett dylikt stadgande har nämligen vållat ovisshet, huruvida lärare vid folkskola, där fortsättningsskola anordnats, vore skyldig att åtaga sig undervisningen jämväl i

sistnämnda skola, samt huruvida ett skolråd ägde rätt att anställa annan person än folkskollärare som lärare vid fortsättningsskola. Men utskottet har härvidlag dels velat begränsa skolrådets eller skolstyrelsens rätt att anställa annan person än folkskollärare som lärare vid fortsättningsskola till de i motiveringen till motionen angifna fall, då en sådan åtgärd verkligen är af behovet påkallad, och dels ansett det obehöfligt och kunna leda till svårigheter att för en dylik person bestämma andra eller strängare kompetensvillkor, än att han af vederbörande skolråd och folkskoleinspektör befunnits för ändamålet lämplig.

Slutligen har utskottet beträffande det af motionären föreslagna medgifvandet, att statsbidrag under vissa förutsättningar skulle kunna erhållas äfven för fortsättningsskola, som varit i verksamhet kortare tid än 180 timmar under ett år, ansett detta medgifvande böra uttryckligen begränsas till att gälla endast för de af motionären i hans motivering för denna punkt angifna fallen. En sådan begränsning vinnes genom att ifrågavarande medgifvande göres gällande endast för fortsättningsskolor, hvilka under året nyinrättats och blifvit anordnade såsom aftonskolor, eller i hvilka undervisning meddelats i ett mindre antal läroämnen än 3. Hvad särskildt angår den omständigheten, att läsåret i en mängd skoldistrikt börjar med höstterminen i stället för med vårterminen, så tillåter sig utskottet erinra, att denna omständighet tidigare föranledt ett liknande medgifvande i fråga om statsbidragen till folkskolor och småskolor och sålunda följdriktigt bör leda till det nu föreslagna medgifvandet i fråga om statsbidrag äfven till sådana fortsättningsskolor, hvilkas läseterminer börja och sluta samtidigt med läseterminerna i folkskolan och småskolan.

I öfriga punkter har utskottet icke haft något att erinra mot hvad motionären föreslagit. Efter införande af nu omförmälda ändringar i motionärens förslag till grunder för nya bestämmelser rörande anslag till lärares aflöning vid fortsättningsskolor och med en lämplig befunnen omflyttning af mom. 2 och 3 i samma förslag blifva dessa grunder, sådana de af utskottet funnits böra affattas, följande:

att i fortsättningsskola undervisning skall meddelas i det eller de läroämnen, som vederbörande skolråd eller skolstyrelse bestämmer, dock att i första årsklassen af dylik skola undervisning i hvarje fall skall meddelas i kristendomskunskap, modersmålet och matematik;

att fortsättningsskola i regeln skall hafva en årlig lärotid af 180 timmar och må anordnas antingen med daglig undervisning enligt de bestämmelser, som i detta afseende gälla för egentliga folkskolan, eller ock såsom aftonskola;

att undervisningen i fortsättningsskola skall meddelas af examinerad folkskollärare (folkskollärarynna), dock att, där dylik lärare (lärarynna) ej finnes vara i tillfälle eller villig att åtaga sig ifrågavarande undervisning, eller där sådant för undervisningen i särskildt läroämne anses nödigt, vid fortsättningsskola må som lärare (lärarynna) anställas äfven annan person, som af vederbörande skolråd eller skolstyrelse och folkskoleinspektör finnes för ändamålet lämplig;

att aflöningen till lärare (lärarynna) i fortsättningsskola skall utgå med minst 150 kronor för en undervisningstid af 180 timmar, af hvilket belopp statsverket tillskjuter två tredjedelar eller 100 kronor och vederbörande skoldistrikt en tredjedel eller 50 kronor;

att där fortsättningsskola, som under året nyinrättats och blifvit anordnad såsom aftonskola, eller i hvilken undervisning meddelats i ett mindre antal läroämnen än 3, varit i verksamhet under kortare tid än 180 timmar under ett år, statsbidrag likväl må utgå med belopp, som enligt nyss angifna grunder svarar mot undervisningstiden, dock icke för kortare tid än 60 timmar, samt

att hvad nu är stadgadt dels därom, att tillträde till fortsättnings-skolorna må lämnas endast för de lärjungar, hvilka med goda vitsord genomgått föregående afdelningars kurser, och dels därom, att på landsbygden i fall af behof högst 4 veckor af folkskolans ordinarie undervisningstid må kunna användas för den fortsatta undervisningen, fortfarande må förblifva gällande.

I anledning af hvad sålunda anförts hemställer utskottet,

att Andra Kammaren för sin del i anledning af förevarande motio*n* besluter, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till nya bestämmelser enligt förestående grunder rörande anslag för lärares aflöning vid fortsättningsskolor.

Stockholm den 26 februari 1904

På utskottets vägnar:

J. G. HAZÉN.

Herr *F. Berg* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.